

УДК 821.411.21-1.09"19"Н.Каббані

ЛІРИКА НІЗАРА КАББАНІ: МІЖ БЕДУЇНСЬКОЮ КЛАСИКОЮ ТА САМОВИРАЖЕННЯМ

Ілона ГЕТО

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра сходознавства імені професора Ярослава Дашкевича,
вул. Університетська, 1, ауд. 239, Львів, Україна, 79001,
тел.: (+38032) 239-47-04, e-mail: ilonageto@gmail.com*

Проаналізовано та зіставлено арабську поетичну традицію та нововведення Нізара Каббані. Показано, що поет розвиває традиції середньовічного жанру газель – вірш невеликого розміру на тему кохання, зокрема і кохання чуттєвого. Зараз це назвали б еротичною лірикою. Цей жанр застосовували відомі арабські поети Середньовіччя, як-от: Абу Нувас, Абу Таммам, Омар Ібн Абу Рабі, Абу Фірас й ін. Новаторство Нізара Каббані, зокрема, ґрунтується на тому, що він уважав хибним обмеження в арабській поезії певною кількістю слів або складів у слові. На його думку, поезія не повинна мати чітку структуру римування, а вухо слухача не має обтяжуватися монотонністю ритму. Читач повинен вловити власний ритм і читати так, як вважає за потрібне. Основними рисами вдалого вірша він називає ясність, правдивість, простоту та реалізм.

Також описано основні тематики його творчості, виокремлено та роз'яснено основні погляди поета на віршування. Підкреслено, що Нізар Каббані створив нову школу арабської поезії, яка об'єднала типові для західних літератур підходи у складанні віршів (за це Нізару Каббані згодом закидатимуть вестернізацію, яка, нібито, була збитковою і для його творчості, і для арабської літератури загалом), проте зберегла реалії Арабського Сходу, релігійні особливості населення Аравійського півострова, а також відобразила нестабільне становище територій збройних конфліктів.

Ключові слова: касида, газель, класична арабська поезія, вільний вірш.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2023.7375.092099>

Постановка наукової проблеми та її актуальність. З доісламських часів і донині арабська поезія відіграє одну з головних ролей в арабській літературі, а бедуїнський канон віршування став основою для арабомовних поетів. Цей канон відображено у творах представників узритської школи лірики, омаритської школи лірики, у віршах низки придворних поетів, як-от: Ваддах аль-Яман, Абу Нувас, Гайлан Ібн Укба та ін.

Уся римована поезія створювалася у межах п'ятнадцяти різних метрів з точно визначеною кількістю байтів та чіткою моноримією. Тематика віршів також доволі суворо регламентувалася та поділялась на мадіх (панегірик), гіджу (пасквіль), ріса (елегія), васф (описова поема), газель (любовна лірика), хамріят (вірші про вино), тардія (вірші про полювання), фахр (самовихваляння) та хамас

(тема війни). Такі строгі норми віршування призвели до того, що арабська поезія почала втрачати образність та символізм. Усі люди стали збірними образами без специфічних рис чи характеристик, а пейзажі повторювалися з вірша у вірш.

Нізар Каббані різко засуджував такі поетичні твори, адже вважав їх хворобою арабської поезії, яка знищує культуру і нівелює особистість поета та досвід, який він прагнув відобразити у вірші. Протягом п'ятдесяти років поет створював власну поетичну школу, ціллю якої було повернути в арабську поезію інтроспекцію та постать творця.

Виклад основного матеріалу. Нізар Каббані прославився насамперед як поет-новатор і відразу став однодумцем з такими поетами, як-от: Бадер Шакір Ас-Саййаб, Назік Маланка, Адоніс та інші. Суть його новаторства полягала у відході від бедуїнської традиції, яка домінувала в арабській поезії з періоду джагілії аж до 40-х рр. XX ст. Нізар Каббані одним із перших полишив декларативний та повчальний стиль, який був притаманним для арабської поезії від часів авторів муалляка до середини XX ст.

Поет приєднався до прихильників «вільного вірша». В його основі категорична відмова від моно рими та наскрізної рими. Каббані відмовився від розбивки бейта на два піввірші. Думка поета, яка почалася в одному рядку, тепер могла вільно переходити в другий, третій та інші рядки. Іноді навіть складно визначити, який із п'ятнадцяти (шістнадцяти за редакцією Аль-Ахфаша – учня Аль-Фарахаді) класичних «бахрив» (розмірів) застосував автор у тому чи іншому вірші.

Каббані стверджує, що традиційна форма арабського вірша статична і одноманітна. Як відомо, вірш, у рамках цієї форми, складається з низки рядків, а кожен окремих рядок – з певної кількості футів, які повторюються у фіксованому порядку протягом усього вірша. Отже, рядок розділений на дві половини, перша з яких відома як садр, а друга як уз. У всіх цих рядках є одна незмінна буква рими і одна голосна рима, яка також не змінюється. З моменту появи своєї першої збірки «Сказала мені смуглянка» в 1944 р. Каббані вірив у необхідність посилення конфлікту між старою поетичною формою і спробами оновлення сучасної арабської поеми, яка почала з'являтися в першій половині XIX ст.

У цей період він зауважив, що стара поетична форма надто міцно вкоренилася, а серед його сучасників досі були поети, які користувалися нею при створенні поезії. Він називає таких митців «правильними» або «правим крилом» сучасної арабської поезії і зазначає про їх ставлення до неї в такий спосіб:

«Поезія, на їхню думку, є тим історичним келихом, який може вмістити в себе все, що в нього вливається, і тим готовим одягом, який підходить для всіх статур... на їхню думку, це примха долі, від якої неможливо відмовитися або позбутися» [2, с. 55].

Зрозуміло, що поет відкрито виступав проти послідовників цієї старої школи. З часу написання цього уривка він виявив чотири найважливіші дефекти і недоліки старої форми поезії, а саме:

1. «Відсутність органічної єдності» [3, с. 57];
2. «Одноманітність поетичної метрики» [7, с. 110];
3. «Обмеженість рими» [7, с. 110];
4. «Обмеженість формальної риторики» [4, с. 23].

В його уявленні нова арабська поезія не може обмежуватися певною кількістю слів або складів у слові, не повинна мати чітку структуру римування, а вухо слухача не має обтяжуватися монотонністю ритму. Читач повинен вловити власний ритм і читати так, як вважає за потрібне. Отже, Нізар Каббані хотів принести в арабську літературу елементи музики, зробити кожен рядок своєрідним музичним тактом.

Окрім того, традиційним читанням арабських віршів є таке, коли читач не вимовляє останню голосну (тобто діакритичний знак, який вказує на граматичні особливості рядка), а зупиняє мовлення на приголосній букві. Такий спосіб читання робить вірш різким та наділяє кожен рядок чітким завершенням. Ба більше, арабські поети здебільшого не проставляють діакритичні знаки у своїх віршах, тоді як Каббані часто використовує консонантне письмо поруч з голосівками і навіть додає граматичні показники, аби читач не зупинявся наприкінці рядка, а застосовує васлування та закони милозвучності. Це дозволяє об'єднувати рядки і створювати «словесний інструментал».

«Музична конструкція у вільному вірші є сумішшю мелодійних фрагментів, які стають голоснішими або затихають, конфліктують і розділяються, ніжні або різкі, спокійні або збуджені. З цього постійного руху атомів поеми генерується внутрішня музика, яка ближче до побудови симфонії, ніж до монотонного цокання годинника» [9, с. 24]

Середньовічний жанр газель – вірш невеликого розміру на тему кохання, зокрема і кохання чуттєвого, – це те, що Каббані намагається модернізувати та розвинути у своїй творчості. Його експерименти є такими, що кидають виклик суспільству, оскільки це еротична лірика, сповнена численних чуттєвих описів. Цей жанр також активно застосовували відомі арабські поети середньовіччя, як-от: Абу Нувас, Абу Таммам, Омар Ібн Абу Рабі, Абу Фірас й ін. У їх доробку жінка, здебільшого, узагальнений образ, який змінюється у відповідності до уподобань поета. У Нізара Каббані лірична героїня – це жінка, яка бажає кохати і бути коханою і водночас не втратити свою свободу. Вона вільна у своїх діях чи думках і завжди засуджує ті межі, які диктує суспільство.

«Каббані винахідливо і виразно використовує свій словниковий запас. Його гостре око сприймає тематичний зв'язок, що лежить в основі зазвичай не пов'язаних контекстом наборів слів, і організовує їх в осмислені структури для створення унікального контексту поеми. Саме завдяки взаємодії таких непоєднаних лексичних предметів і їх контексту він передає своє незвичайне сприйняття світу та надає нові відтінки звичайним словами. Все це разом створює неповторну гру слів та контекст. Цей лексичний феномен непередбачуваних зіставлень, фактично, є основою багатьох відомих образних виразів Каббані, які роблять читання його віршів захоплюючим досвідом» [1, с. 22].

Незважаючи на величезний доробок творів у новому «каббанівському» дусі та критику канонів арабського віршоскладання, він ніколи не вважав себе літературознавцем, не давав визначення поезії та поетичним школам, не обмежував себе стилем чи жанром. Про поезію писав: «Що таке поезія? Я не знаю.

Я не знаю. Поезія мене пронизує з середини, і я не знаю, як описати, наскільки це чудово... З усім смиренням вбитого ножем поезії, я кажу вам, що не знаю. Поет пише, але він є останньою людиною, яка може пояснювати хімію написання» [10, с. 37–38].

Єдиним, що він створив у галузі літературознавства став жартівливий «підручник дефініцій поезії», у якому написав (чи то зібрав) кільканадцять визначень слова «поезія»:

– «Поезія - це побудова букв і звуків, за допомогою яких ми відтворюємо у свідомості інших світ, що нагадує нам наш власний» [8, с. 39];

– «Поезія – це розмова речей, охоплених полум'ям» [5, с. 40];

– «Поезія – це божевільна мова, яка узагальнює інтелект, і анархія, яка узагальнює порядок» [8, с. 34];

– «Поезія – це той успішний культурний переворот, який здійснює людство проти самого себе, без насильства і без пролиття крові» [8, с. 30];

– «Поезія – це той винятковий землетрус, який приходить і йде, залишаючи по собі пшеницю, троянди та виноградні лози» [8, с. 34];

– Поезія – це суцільне божевілля, через яке уряд не може госпіталізувати вас до лікарні з приводу психічних захворювань, але воно й не може залишити вас у суспільстві, бо ви його підірвете [8, с. 35].

Усі ці визначення є імовірно жартом Нізара над літературознавством. Він вважав будь-яке визначення маргінальним і програшним, тому що жодна дефініція не може бути всеохопною, завжди чогось бракуватиме.

Окрім того, у всіх цих визначеннях він знову кинув виклик бедуїнському канону, в якому зазначено, що поезія – це римована метрична мова. Для Каббани вірші – це світ, який «він називає «обличчям Бога, намальованим на чистому папері» [8, с. 76].

Арабська традиція ввижалась йому тягарем на плечах поета, а «подорожі Європою повернули до теорії катарсису Арістотеля, яка полягає у тому, що мистецтво в цілому призводить до очищення емоцій та змін людського духу» [6, с. 29].

Це сприйняття поезії було йому значно ближчим, ніж сухість та точність арабської класики, яка обмежувала поета та його натхнення чіткими межами, чіткими розмірами та ще більш чіткими римами. «Я запитую себе, коли читаю свою поезію в арабських містах, чому поезія – це не затінок та острівець безпеки на карті арабського світу, який спалює його власна ненависть та ворожість? Чому поезія не є зручним килимом, який вміщує всіх закоханих? Чому ми не вкриваємось поезією, цією чистою мовою?.. Чому поезія – це не дерево, плоди якого всі їдять, одяг, який усі одягають, і спільна мова, якою усі говорять?» [6, с. 80].

До новаторства Нізара Каббани належить і рішуча відмова від традиційних елементів (самовихваляння, описів верблюда, висміювання ворога). Він був переконаний, що вони вбивають арабську поезію і виступав проти копіювання, вважаючи, що воно завжди було слабкістю та гидкою вадою арабських поетів. «З часів падіння Багдада в 1258 році і аж до початку XX століття, араби жили цією поетичною пам'яттю» [3, с. 11]. Отже, «вони не створювали жодної справжньої поезії, а лише “згадували” і практикували ряд літературних ігор» [1, с. 91].

Основними рисами вдалого вірша він називає ясність, правдивість, простоту та реалізм. У класичному творенні віршів він вбачає корінь проблеми у відсутності досвіду в поета. Більшість класиків арабської літератури віддавали шану канону у своїх творах, а не описували події, до яких були причетними. Саме тому у своїй творчості Нізар Каббані дотримувався принципу чесності перед самим собою і перед читачем – писати лише про те, що пережив і відчув.

До його переліку можна додати також «єдність». Він часто дорікав творам класики тим, що вони не мають композиційної єдності, ліричний герой переходить на іншу тему, не даючи жодній розкритися у повністю. У своїх творах він завжди обирає головний об'єкт, навколо якого відбуваються усі інші події, що мають розвиватися плавно і обережно – ставати мелодією.

Ще одним важливим пунктом є відсутність рими. Він переконаний, що вона не робить мовлення поетичним та вишуканим, а лише обмежує автора. «Рима – це червоне світло, яке кричить “Стоп!” до поета, коли він знаходиться на піку свого імпульсу і потоку думки. Це перехоплює його подих, виливає лід на його палаюче паливо, і змушує його розпочати біг знову» [10, с. 37].

Усе це новаторство вповні втілено у поетичній поезії Нізара Каббані, а надто правдивість та реалізм як основні риси.

Окрім того, його стиль характеризується різкою прямолінійністю. Поет свідомо відходить від вживання евфемізмів чи замовчування неприйнятних тем. Він не боїться, що така прямолінійність зробить його витвір менш поетичним чи викличе несхвалення оточення, тому в його творах часто трапляються доволі відверті описи жіночого тіла, які він не намагається завуалювати чи передати метафорично.

Щодо тематики його творчості, то поет пережив не одну особисту трагедію, що відображено його численних збірках віршів про кохання і взаємне, і нерозділене. Також однією з головних є громадянська позиція Нізара Каббані, який протягом усього життя критикував владу своєї країни, вождів та ідеологів. Це політико-філософський пласт його доробку, який охоплює роздуми поета про долю його народу, народний біль.

Ще одним джерелом для творчості стали спогади про дитинство та роль жінок у його житті. Насамперед самогубство його сестри, коли їй заборонили виходити заміж за чоловіка, якого вона любила, глибоко вплинуло на нього як на підлітка. Знову ж таки, він завжди пам'ятав, як мати продавала свої ювелірні вироби, щоб зібрати гроші на публікацію його першої антології. Її провокаційна назва «Дитинство грудей» спричинила скандал у консервативному Дамаску 1948 р. Він все життя писав про жінок, зокрема про жінок – бранців свого часу, які змушені були жити в бідності, бути абсолютно неосвіченими та постійно перебували під тиском суспільства.

Понад сорок п'ять років Нізар Каббані присвятив створенню власної поетичної школи, яка досі працює, щоб відполірувати таланти нового покоління арабських поетів. Простота його мови, багатство мелодій і новизна тем – це саме ті чинники, які допомогли його методам знайти палких прихильників і

послідовників. Отже, в Кувейті з'явилась нова поетеса – Суад Ас-Сабах, чия творчість є майже точною копією Нізара Каббані. Вплив поезії Нізара Каббані на арабську поезію потребує розширеного вивчення. Якими б не були погляди на його життя і творчий доробок сьогодні або завтра, ніхто не може заперечувати, що він став “центром тяжіння” в арабській поезії, який не може ігнорувати ні арабський поет, ні той, хто вивчає сучасну арабську літературу.

Висновки. Дослідження та зіставлення бедуїнських канонів віршування з особливостями стилю та способу написання віршів Нізаром Каббані пояснює те, що було незрозумілим для прихильників старої школи та новаторів ХХ ст.

Поет створив нову школу арабської поезії, яка об'єднала типові для західних літератур підходи у складанні віршів (за це Нізару Каббані згодом закидатимуть вестернізацію, яка, нібито, була збитковою і для його творчості, і для арабської літератури загалом), проте зберегла реалії Арабського Сходу, релігійні особливості населення Аравійського півострова, а також відобразила нестабільне становище територій збройних конфліктів. Поету вдалося зберегти традиції рідних земель і водночас надати старим мотивам нового звучання та вивести сирійську (а згодом і літератури інших арабських країн) на міжнародний рівень.

Перспективи використання результатів дослідження. Надалі ця стаття може використовуватися у курсах «Теоретичні аспекти літературознавства Сходу», «Історія арабської літератури», «Літературознавчий аналіз східних текстів» для вивчення основ класичної арабської поезії у розділах до ісламської поезії, а також поезії раннього ісламу, а тоді у розділах поезії ХІХ–ХХ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Atalah Mohammad Ali Al-Rubaat. Nizar Qabbani's style: an evaluate of his work in English translation. Vadodara : Maharaja Sayajirao University of Baroda Press, 2005. 248 p.
2. Moreh S. Modern Arabic Poetry 1800–1970. Leiden : E. J. Brill, 1976. 600 p.
3. Salina Khadra Jayyusi. Trends and Movements in Modern Arabic Poetry, 2 Vols. Leiden : E. J. Brill, 1977. 485 p.
4. إبراهيم محمود خليل. تجديد الشعر العربي. عمان: دار النشر، ١٩٨٦. ٣٢٠ ص.
5. ابن قتيبة. ادب الكاتب. بيروت: دار المعرفة، ٢٠٠٨. ٤٥٦ ص.
6. ضياء الدين بن الأثير. المثل السائر في أدب الكاتب والشاعر، ويليهِ الفلك الدائر على الأدب الثائر الجيزة: دار نهضة مصر، ٣٠٠٧. ١٥٨٧ ص.
7. عبد الرحيم. تاريخ العرب الحديث والمعاصر. القاهرة: دار القاهرة، ١٩٧١. ٢٥٨ ص.
8. عبد العزيز عتيق. علم البيان. القاهرة: دار النهضة العربية الطباعة والنشر والتوزيع، ٢٠٠٣. ٤٥٦ ص.
9. محي الدين سفرجلاني. تاريخ الثورة السورية. دمشق: دار اليقظة العربية للتأليف والترجمة والنشر، ٢٠١٦. ٤٣١ ص.
١٠. نزار قباني. قصتي مع الشعر. بيروت: منشورات نزار قباني، ٢٠١٣. ٢٤٠ ص.

REFERENCES

1. Atalah Mohammad Ali Al-Rubaat (2005), *Nizar Qabbani`s style: an evaluate of his work in English translation*, Vadodara : Maharaja Sayajirao University of Baroda Press.
2. Moreh, S. (1976), *Modern Arabic Poetry 1800–1970*, Leiden : E. J. Brill.
3. Salina, Kh. Jayyusi (1977), *Trends and Movements in Modern Arabic Poetry*, 2 Vols. Leiden : E. J. Brill.
4. Ibrahim Mahmoud Khalil (1986), *The renewal of Arabic poetry*, Amman : Publishing House.
5. Ibn Qutayba (2008), *Writer's literature*, Beirut : House of Knowledge.
6. Dia al-Din ibn al-Atheer (2007), *The example in the literature of the writer and poet, followed by the revolving astronomy on the revolutionary literature*, Giza : Dar Nahdat Misr.
7. Abdul Rahim (1971), *Modern and Contemporary Arab History*, Cairo : Cairo House.
8. Abdulaziz, Ateeq (2003), *Manifestation*, Cairo : Dar Al-Nahda Al-Arabiya, printing, publishing and distribution.
9. Mohieddin, Safarjlani (2016), *History of the Syrian Revolution*, Damascus : Dar Al-Waqqa Al-Arabiya for Authoring, Translation and Publishing.
10. Nizar, Qabbani (2013), *My story with poetry*, Beirut : Nizar Qabbani Publications.

NIZAR QABBANI'S LYRICS: BETWEEN BEDOUIN CLASSICS AND SELF-EXPRESSION

Ilona GHETO

*Ivan Franko National University of Lviv,
Professor Yaroslav Dashkevych Department of Oriental Studies,
1/239, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
tel.: (+38032) 239 47 04, e-mail: ilonagheto@gmail.com*

From pre-Islamic times to the present day, Arabic poetry has played a leading role in Arabic literature, and the Bedouin canon of poetry has become the main foundation for Arabic poets. This canon is reflected in the works of representatives of the Uzrit school of poetry, the Omarit school of poetry, in the poems of many court poets, such as Waddah al-Yaman, Abu Nuwas, Gailan Ibn Uqba and others.

All rhyming poetry was created within fifteen different meters with a certain, well-defined number of bytes and a clear monorhyme. The themes of the poems were also quite strictly regulated and were divided into madih (panegyric), hija (pasquil), ritha (elegy), wasf (descriptive poem), ghazal (love lyrics), khamriyyah (poems about wine), tardiyyah (poems about hunting), fakhr (self-praise) and hamasa (war theme). Such strict norms of poetry led to the fact that Arabic poetry began to lose its imagery and symbolism. All people became collective images without specific features or characteristics, and landscapes were repeated from poem to poem.

Nizar Qabbani sharply condemned such poetic works, as he considered them a disease of Arabic poetry, which destroys the culture and levels the poet's personality and experience, which he

sought to reflect in poetry. For fifty years, the poet created his own school of poetry, the aim of which was to return introspection and the figure of the creator to Arabic poetry.

Never considering himself a literary critic, Nizar Qabbani highlighted all the negative aspects of outdated Arabic poetry and described methods of achieving a new style and a modern transmission of traditional images and meters. He questioned not only his contemporaries, who failed to bring fresh ideas to Arabic poetry, but also the pre-Islamic Bedian "iconostasis".

The historical past of the countries of Mesopotamia, the position of women in Arab society, the obsolescence of the style of poets, the political situation of the former colonies of France and Britain in the Middle East, the silencing of sensual feelings in Muslim society, terrorism, national liberation movements and other topics turned into pearls of Arabic poetry of Qabbani's individual style and became the primary source of inspiration for many "heirs" of his school of lyrics.

An innovator, a critic, a luminary of Arabic poetry, the creator of his own school of lyrics, an expert on the political picture of the Middle East, a poet who was ahead of his time - all this is about Nizar Qabbani and his revolutionary approach to Syrian poetry.

Keywords: qasida, ghazal, classical Arabic poetry, free verse.